

«Etic viu...»

Cartes de guerra i cartes de padrines, uns documents íntims que també expliquen la nostra història

Text > **ALBA SABATÉ**, novel·lista i catedràtica de llengua i literatura catalanes

>> *Carles Rahola i família (amb la Carolina i el Ferran).* (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. AUTOR DESCONEGUT.)

Les cartes són un gènere antic, molt antic, també en la literatura. Pensem en la Bíblia, o en les cartes de les *Heroides* d'Ovidi, en què Penèlope o Dido escriuen als seus estimats Ulisses o Enees; pensem, segles més tard, en les novel·les epistolars de Goethe i de Mary Shelley, o pensem també en la multitud de cartes que Madame de Sévigné va escriure a la seva filla. Les cartes, des de temps immemorials, sempre han estat una manera d'escriure i de llegir, de connectar-se, d'aprendre, d'ensenyar, d'explicar, d'alegrar-se i d'entristir-se, també de fer literatura. Les cartes, es-

crites a mà o mecanografiades, han omplert les saques dels carters i també les nostres bústies, i ens han acompanyat fins fa ben poc. I ara que la revolució tecnològica ho ha capgirat tot amb missatges electrònics, whatsapps i tota mena de noves possibilitats, sovint veiem amb nostàlgia aquest món epistolar a punt de desaparèixer per sempre.

Hem pogut llegir i rellegir cartes d'amor de parents i amics, cartes de comiat, cartes de negocis, cartes quotidianes, cartes i més cartes, i molts encara tenim desades en algun lloc de casa cartes dels nostres avantpassats,

o fins i tot algunes de les que rebíem o no arribàvem a enviar quan érem joves. Però si hi ha unes cartes realment úniques i dramàtiques en la història de la humanitat són les cartes de guerra, aquelles cartes en què el soldat, lluny de casa i de les persones que estima i que se l'estimen, té només una intenció: confirmar a la família que està bé, que no passa gaire fam ni tampoc gaire fred, que els bombardejos són lluny i que té ganes de tornar, i que potser ho podrà fer aviat, que no pateixin, que tot anirà bé. Unes cartes que serveixen per amagar ben endins la por, la por del combatent i la por dels seus fami-

liars a perdre'l per sempre més. Unes cartes que serveixen, bàsicament, per dir «estic viu» sense explicitar-ho.

Aquestes cartes de guerra, aquesta escriptura del jo «popular» que sovint els historiadors més academicistes han arraconat perquè les han considerat massa anecdòtiques, subjectives i personals, ara, cada vegada més, són vistes com una veritable documentació digna d'estudi. I és que ho són. De la mateixa manera que els dietaris de guerra, són uns escrits que parlen del menjar: del que mengen i del que es deixen per menjar. Un exemple seria aquest fragment del terrassenc Esteve Alsina a la seva dona Paquita Anglada del 5 de juliol de 1938: «Per esmorzar vaig beure ¾ de litre de llet. Mentre me la prenia, de tan bona i saborosa que era, pensava en la nena». Són cartes que des de lluny també intenten aconsellar. El mateix Esteve escriu, el 24 d'agost del mateix any: «Una cosa et demano i és que, almenys, preparis força conserva de tomàquet i pebrot, que quan vingui pugui fer la compensació de lo que ara no he pogut menjar (ja saps que les samfaines són mitja vida per mi)».

Són cartes que parlen de com troben els recursos per escalfar-se quan fa mal temps i fred. Això és el que explica Cinto Ferriol l'1 d'abril de 1938 a la seva dona, Leonor Sais, que s'està a Begur, des de Tàrraga: «També estem acampats en un olivar. Ens vam fer, de seguida, unes barraques de rama i canyes i així passem la nit. Ens acoplem tres o quatre i així estem calents. De fred, no en passem pas». Són cartes que

>> La Vie Parisienne del 22 d'abril de 1916.

>> La publicació Modelos de cartas para solicitar madrina de guerra. (Foto: BIBLIOTECA NACIONAL DE ESPAÑA)

volen tranquil·litzar la família sobre el seu estat de salut. És el que fa Teófilo Trujillano des d'un convent de Girona convertit en hospital, l'11 de gener del 1939, quan escriu a la seva esposa, Margarita Castañé, a Barcelona: «Etic hospitalitzat per malalt. No t'espantis, no estic ferit. Si ho estigués, t'ho diria». En Teófilo, però, mai no va tornar.

Fotos, tabac i roba

Són cartes «inofensives» que demanen tabac, alguna peça de roba que no pesi gaire; que donen records per a tots els familiars i amics; que demanen fotografies per fer menys solitàries les hores i els dies que passen lluny de casa. En una carta del 28 de març del 1938 del tipògraf secuitenc Josep Maria Fortuny a la seva dona, Lola, embarassada, llegim: «Si tenen ocasió i poden trobar un rodet per la nostra màquina de retratar, que feu una fotografia de la nena i me l'envieu [...]. Això m'agradaria molt i ja fareu el possible per fer-ho». I són cartes també que sempre deixen entreveure entre les línies escrites un silenci gran. Mai es parla de les escenes tràgiques i doloroses que poden pertorbar qui les llegeixi. El mateix Josep Maria Fortuny escriu, l'any 1937: «Em pregunten si sento gaires explosions, només diré que conec tots els sorolls, però fins ara no he passat cap tipus de perill i crec que no tiren al cos on estic». Malgrat aquestes afirmacions, però, més tard va confessar que

havia patit forts bombardejos i que fins i tot algun cop havia hagut de recollir trossos de cadàvers.

Són també cartes d'enyorança, com les que escrivia Lluís Collell, que va marxar de Palamós amb disset anys per anar al front, passant abans pel quarter de la Llibertat de Girona els dies 28 i 29 d'abril del 1938, «proveït d'una manta, sabates, plat i coberts en bon estat». En una carta que escriu el 28 de setembre del mateix any diu: «Fins i tot, potser endevinaré el que passa quasi cada dia a les sis de la tarda i al migdia quan el pare ve de treballar i es reuneix amb vosaltres. El més probable és que l'espereu amb impaciència i el primer que li pregunteu deu ser: No hi ha carta del noi? I llavors el pare, si n'hi ha, us farà repiupiejar una mica si està d'humor, al final us l'entregarà i tots us posareu a punt per escoltar la Lola, que llegirà la carta. Segurament que tu, mare, i tu, àvia, l'escoltareu amb ulls plorosos de l'emoció».

En aquestes cartes gairebé mai es concreten localitzacions ni res gaire compromès. Eren unes cartes sotmeses a la censura. De vegades, per intentar evitar-la, s'escriuen petites notes que s'amagaven entre les costures de la roba. D'altres, s'escrivia amb tinta invisible «de llimona», que només podia ser llegida a prop d'un llum. Eren cartes escrites un temps en què el paper escassejava i per aprofitar-lo, de

vegades s'escrivien en reixeta i també entre línies.

Les cartes que es rebien dels familiars tenien el mateix to pretesament anecdòtic, superficial i quotidià, però sempre amagant (sense aconseguir-ho mai del tot) el patiment que vivien per la incertesa de la guerra i de la llunyania. Sempre demanaven si es rebien les cartes, quantes n'havien arribat, quantes se n'havien perdut. En tenim un exemple en una carta del 5 d'octubre del 1937 signada per Carolina, filla de Carles Rahola, aleshores una nena de catorze anys, al seu germà Ferran, mobilitzat al front d'Aragó: «Aquest diumenge que dius que va ploure, a Girona també ho va fer i l'Ade i jo ens en vam anar al cine a veure *Rose Marie* (una lata), ens vam avorrir molt. [...] Suposo que el dia que vinguis ens podràs ajudar a pelar i bullir les patates, aprèn-ne força. [...] No pots pensar els desitjos que tinc de que aquesta carta arribi de pressa a les teves mans; me sap tant de greu que no rebis notícies; nosaltres ja te n'hem escrit forces, de cartes». Al costat de la firma de la Carolina, en una altra lletra hi ha tres vegades repetida la paraula *petons*, amb una exclamació al final i a sota els noms de Carles i Rosa, Carles Rahola i Rosa Auguet, els pares d'en Ferran i de la Carolina.

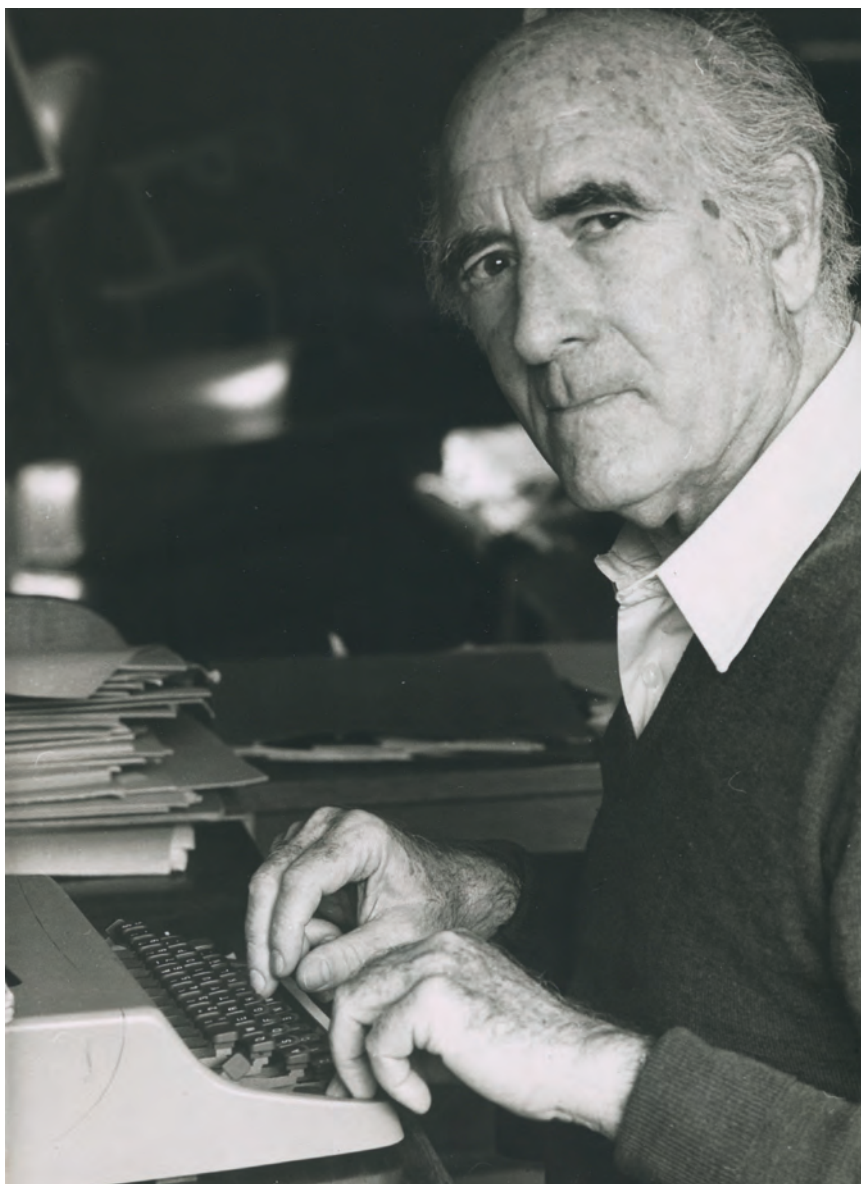
De la importància i de la necessitat de les cartes de guerra, en tenim un exemple alhora tràgic i humà en el que va passar al camp de treball establert pel govern de la República l'any 1938 a l'Hospitalet de l'Infant, on més de dos mil presoners eren sotmesos a una vida infrahumana, sense roba ni calçat, dormint al ras; menjant rates, sargantanes o serps; abrigant-se amb branques de garrofers; fent les necessitats en uns sots de tres metres de diàmetre que ells mateixos van haver de cavar i sent afusellats si emmalaltien. A aquests presoners també els van prohibir rebre cartes, però un noi de quinze anys, Ramon Casadó, fill dels propietaris del casino de poble, sempre que podia entrava de manera clandestina al camp les cartes que arribaven amagades en unes avarques. De vegades, se les aprenia de memòria.

A L'Autonomista es demanava que les dones no es limitessin a «enviar llatinades com faria qualsevulla senyoreta feixista al seu soldat desconegut»

Durant la Guerra Civil, però, hi va haver un altre tipus de cartes, les cartes de les padrines de guerra. Aquest gènere epistolar havia nascut durant la Primera Guerra Mundial amb la principal missió de mantenir alta la moral dels soldats que eren al front. Els mateixos soldats posaven anuncis a la revista *La Vie Parisienne* demanant normalment noies joves i solteres amb qui cartejar-se. Les padrines afegien a les cartes tabac, alguna cosa de menjar com ara salsitxes, alguna peça de roba com mitjons de llana... i els soldats els enviaven, si podien, encenedors rudimentaris que feien en algun moment lliure aprofitant bales i obusos. El poeta Guillaume Apollinaire mateix, que va ser greument ferit durant la guerra,

va tenir tres padrines de guerra. Una va ser Yves Blanc, pseudònim masculí de la poetessa Jeanne Burgues, amb qui es van intercanviar vint-i-nou cartes.

A Espanya, al llarg dels anys vint, ja es va instaurar el costum que dones benestants escrivissin cartes a soldats que combatien al Marroc. L'any 1925, a *La Veu de l'Empordà*, per exemple, s'hi publicaven anuncis de soldats que sol·licitaven una padrina de guerra, com va fer el mes de setembre Paulí Ventura. I, ja en plena Guerra Civil, sobretot des del bàndol franquista, es va potenciar la figura de la padrina de guerra, tot associant la dona al paper tradicional de salvadora i de consoladora. Hi havia padrines que escrivien

>> Josep M. Gironella.

(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI.
FONS JOSEP M. GIRONELLA POUS.)

a més d'un soldat. Va ser tan popular aquesta forma de comunicació que el 1937 es va publicar a Cadis el manual *Modelos de cartas para solicitar madrina de guerra*.

En el bàndol republicà, la situació va ser força diferent. D'una banda, les dones estaven més implicades en altres tasques lligades més directament amb la guerra i no estava ben vist aquest carteig. Ho podem comprovar en el diari gironí *L'Autonomista*, que l'octubre del 1938 publicà un article en el qual s'afirmava que les dones no s'havien de limitar a «enviar lllaminadures com faria qualsevulla senyoreta feixista al seu soldat desconegut». Es demana que les dones gironines vagin a la Normal i a les cases Figueras i Pujades per confeccionar camises, armilles, mocadors, jerseis o el que faci falta. Sí que se sap que sobretot a partir del 1938 la figura de la padrina de guerra va ser més normal, però, lamentablement, no n'han quedat gaires mostres. Moltes de les dones que ho van ser, quan va acabar el conflicte bèl·lic, van destruir les cartes que conservaven perquè si els les trobaven eren tractades com a prostitutes.

Cartes d'amor

Hem pogut recuperar una bonica història amb un final feliç, tot i que no és ben bé un cas de padrinatge de guerra. Salvador Arumí, un joier de Gràcia, va anar a la guerra amb vint-i-tres anys i allà es va fer amic d'en Mariano, un noi analfabet a qui li llegia les cartes que rebia. Un dia, havent rebut una carta d'una veïna, Mari Ángeles Rial, del barri vell també de Barcelona, li va demanar si es podien cartejar. Ella només tenia quinze anys, el pare se li havia mort i tenia cura de dues germanes mentre la mare treballava. Una carta que li va enviar el 23 de desembre del 1938 acabava dient: «T'estimo, encara que no t'ho creguis. Tan feliç que podria ser al teu costat. No et puc dir res més. Estic glaçat i molt desanimat [...]. Apa, rateta! Fins a un altre dia, si encara soc viu». Es van conèixer en un permís l'any 1938 i temps després, acabada la guerra, l'any 1944 es van casar. Ella va treballar de dependent i ell de protètic dental. Van tenir tres fills.

Un altre cas singular, però que no podríem considerar del tot un cas de padrina de guerra, encara que alguns corresponsals s'hi adrecessin d'aques-

ta manera, és el de la gironina Isabel Hosta Pujol (1918-2009), coneguda amb el sobrenom de Betty i filla d'Alfons Hosta Bellpuig, metge municipal de Girona, conservador, que va ser assassinat al començament de la guerra pel Comitè de Milicians Antifeixistes d'Orriols. La família es va haver de dispersar. La Isabel, amb un germà petit, es va establir el 1937 primer a Niça d'Ausseruna i després a casa d'un cosí a Sant Sebastià. Durant tota la guerra, com podem llegir a la documentació de l'Arxiu Històric de Girona, Isabel Hosta es va cartejar amb soldats i joves gironins familiars, amics o coneguts, tots de famílies benestants i conservadores, que estaven exiliats o allistats a l'exèrcit franquista. Els soldats li adjuntaven diners, fotografies i cartes que ella feia arribar a la zona republicana. El corresponsal Joan Mascaró Roura l'anomenava amb afecte «el consolat gironí blanc» en una carta que li va enviar des de Perpinyà: «Ja sé que està en relació amb tota la gent que ha passat i que és una mena de consolat gironí blanc. Tothom espera les seves cartes amb les úniques noves que es reben a Girona. [...] He estat quatre dies aquí i demà me'n vaig a la nostra España. Res em retenia aquí i l'ambient d'ací no és gens agradable; però hi he pogut passejar amb tranquil·litat i reposar de les fatigues ben considerables del viatge» (3 de maig de 1936).

Anecdotalari en temps de calma

Endinsar-se en l'arxiu epistolar de la «padrina» Isabel Hosta és realment endinsar-se plenament en la Guerra Civil des del vessant franquista. Hi podem trobar moments anecdòtics, com la carta signada per Josep Maria Gironella des del front de Catalunya el 8 d'octubre de 1938, del «III Año Triunfal» que comença: «Simpatiquíssima madrina: Llego l'Esteve y me entregó tu carta, además de una pipa, de un espejo y de una caja de cerillas de cinco céntimos, que son las cerillas más ridículas que se han fabricado». I hi podem trobar també referències meteorològiques: «Nos ha hecho un tiempo infernal. De lo peorcito pasado en el frente. Una nevada buena, que nos ha permitido debutar en la temporada de esquís. Y una temperatura de 20 ° bajo cero. Ya está bien para el mes de octubre. Las chavolas han perdido toda su eficacia de albergue y la ventisca nos

>> Isabel Hosta Pujol. (Foto: AHG. FONS ISABEL HOSTA PUJOL.)

Isabel Hosta es va cartejar amb soldats i joves gironins, tots de famílies benestants i conservadores, que estaven exiliats o allistats a l'exèrcit franquista

ha entao por dentro como don Pedro por su casa, Todo por España», escriu el 2 de novembre de 1938 Josep Maria Ginès i Pous des del front de Catalunya. O hi podem trobar una carta com la de Joan Mataró des de Vadealgorfa, a Terol, l'agost del 1938, en què comenta a Isabel Hosta el patiment que sap que han de tenir els seus pares, que viuen a la zona republicana, a Sant Feliu de Pallerols, perquè no es veu capaç d'enviar-los cartes després de tres mesos de silenci per «notificar-los que estic viu». Viu amb la por que rebin represàlies. Acaba la carta adjuntant una postal que ell mateix considera ridícula pel que hi explica per si ella, la Betty, considera oportú enviar-la als pares. S'acomiada escrivint: «¡Viva Cristo Rey!».

Les cartes de guerra, les cartes de les padrines i dels soldats a les padrines, les cartes d'un bàndol o d'un altre, totes aquestes lletres escrites han esdevingut ara uns documents històrics i emotius que ens permeten acostar-nos, encara que sigui una mica d'esquiltllentes, a unes vides i a uns moments personals en què dir als pares i als amics que continuaven vius ho era tot. Aquestes cartes també són la nostra petita gran història.